

to laudatus Doctor poterat asserere: *Qui in statu nudae naturae vult animum facere beatum ea beatitudine cuius in tali statu capax est, non debet eum relegare ad corpus.* [1].

Ex eo autem quod in statu mere naturali, quod nuper dictum est, melius foret animam corpore destitui, si inferas, ergo unio cum corpore cederet in damnum animae, utpote beatitudinis adeptionem retardans; nullaque haberetur ratio, cur primo ab auctore naturae fuerit sociata corpori: negabimus sequelam. Etenim spectato etiam ordine naturali beatitudinem non expetimus, nisi ut mercedem bonorum operum: debebat igitur anima in praesenti vita tamquam in via virtutibus operam impendere, seque perficere; ad quod mirifice confert unio cum corpore. Nam affectiones molestae, aliaeque incommoda et ipsa animi subjectio ac dependentia a corpore, innumeras virtutis, quae rebus in arduis praesertim elucescit, exercendae occasionem praebent. Est itaque in utilitatem ipsius animae ejus unio cum corpore: et auctor naturae habuit rationem eam corpori sociandi. Adsunt autem et aliae hujus unionis rationes 1^a. ut admirabile hoc compositum humanum seu natura ex duplici toto genere diversa substantia coalescens, ordinis physici ornamentum, haberetur in mundo. 2^a. ut generis humani propagatio fieret naturali modo. 3^a. ut inferiores animi facultates complemento accepto frustraneae non forent (2).

CAPUT II.

DE ACTIBUS HUMANIS GENERICE SPECTATIS.

22. De actibus humanis per quos ad finem nostrum opportunis adhibitis adjumentis dirigimur generice dissonantes, monemus in primis *humanos actus* illos esse et dici, qui *sunt proprii hominis, in quantum est homo.* Jam vero, ut loquitur S. Thomas [3]: «Differt homo ab irrationalibus creaturis in hoc quod est suorum actuum dominus. Unde illae solae actiones vocantur propriae *humanae*, quarum

[1] Lessius, loco proxime indicato.

[2] Quomodo facultates animae inferiores frustraneae fuissent si anima nunquam corpori jungeretur, vide si lubet *Psychologiae* c. 2. n. 37. in fine et in nota ibidem posita.

[3] *Summae theolog.* 1. 2. part. quaest. 1. artic. 1. in corpor.

«homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem..... Illae ergo actiones propriae *humanae* dicuntur, quae ex voluntate deliberata procedunt: si quae autem aliae actiones homini convenient, possunt dici quidem *hominis actiones*, sed non proprie *humanae* cum non sint hominis, in quantum est homo.» At quia actus humani spectari possunt, vel quatenus fiunt seu eliciuntur a voluntate deliberata, et in ipsa sistunt ac consummantur, et vocantur *actus elicitis*, vel quatenus ex imperio rationis et voluntatis ab aliis animae facultatibus dimanant vel etiam ad extra prodeunt, et dicuntur *imperatis*: philosophia moralis illos praecipue considerandos assumit. Quidquid enim formalis moralitatis actibus *imperatis* competit, id totum ab actibus *elicitis* dimanat.

De his porro generatim tria possunt inquiri, eorum scilicet *natura, imputabilitas et moralitas*, advertendo interim perspicuitatis gratia, quod cum ad constituendos actus humanos, ut patet, voluntas et ratio simul concurrant, cumque ratio et voluntas se se invicem movere vel determinare dicantur, hoc non perinde esse intelligendum, quasi hae duae facultates essent duo principia operationum distincta et diversa: sunt namque idem unus animus intrinsece actibus qui utraque simul, vel alterutra tantum facultate in prosecutione objectorum utitur; ipsumque hoc *movere* vel *determinare* indicat dumtaxat ordinem quo actus unius facultatis debet necessario praecedere vel comitare actum alterius: secus subiecti vel imperare invicem aliquid absurditatis contineret. Atque haec dicta de dependentia actuum unius facultatis ab actibus alterius, liberos nos reduunt a quaestionibus circa agendi modum et imperium mutuam voluntatis et intellectus, quod imperium non esset certe dicendum absolutum seu *despoticum* sed *politicum* tantum, cui scilicet reluctari licet. [1]

(1) Utrum intellectus voluntati an vero haec illi imperet, parum interest determinare, cum hoc et a diversa vocis *impero* acceptione dependeat, et sub diverso respectu consideratum forte utrumque possit dici verum. Voluntas porro hoc imperium exercit in intellectum, quotiescumque in rebus non immediate evidentibus, (immediate enim evidentia intellectum necessitant) dictamen, ut ajunt, sive praevium iudicium aut repraesentationem, mutamus in aliud diversum vel etiam oppositum, propter diversam vel oppositam voluntatis propensionem sive affectionem ad aliquod objectum; quae immutatio dictaminis sive lucta volunta-

ARTICULUS I.

DE ACTUUM HUMANORUM NATURA.

23. Ad naturam actuum humanorum quatenus a ratione simul et voluntate dimanant, sive tandem circa finem ut *volitio, intentio, et fructio*, sive circa media ut *assensus, electio et usus*, versentur, pertinet praesertim id unde voluntarii et liberi dicuntur. Spontaneum a voluntario et hoc a libero distinguere ex metaphysica (1) notum supponimus. Nos hic de natura voluntarii, praescindendo non tamen excludendo ab ipso rationem liberi, sicut communiter fieri solet, loquemur; idque ipsa rei natura permittit: nam voluntarium, seu illud quod procedit a principio intrinseco (scilicet voluntate) efficiente et determinante cum cognitione finis, sumtum etiam causaliter et pro voluntario perfecto, id est dimanatione actus a voluntatis propensione cum plena rationis advertentia, non involvit dominium seu indifferentiam potentiae ad actus positionem vel omissionem, quod libertatem constituit, et de quo sufficet diligenter inspicere quae fusius dicuntur in Psychologia. (2)

Potro voluntarium sic definitum, ut rei natura et communis hujus vocis significatio postulat, manifeste differt a mere spontaneo, et a primis motibus appetitus naturalis, qui actus non supponunt reflexionem et finis saltem distinctam cognitionem, quamvis a principio intrinseco proficiscantur. Differt similiter ab actibus puerorum ante usum rationis et brutorum, qui nisi improprie et latiori sensu voluntarii a quibusdam dicuntur; unde etiam patet ratio discriminis quod in

tis contra intellectum, si fiat quando dictamen est rectum voluntas inordinate operatur, idque facit per nefas; quod si dictamen intellectus esset erroneum aut rationabiliter dubium, tunc voluntas ordinatissime ageret illud respuendo, circa hoc novam motorum inquisitionem imperando. Atque ita contra intellectum luctari voluntas non solum potest sed et debet, haud secus quam in temerariis judiciis tenetur cohibere intellectum ne propter apparentes dumtaxat sibi insufficientes ac inanes rationes apprehendat convenientiam vel non convenientiam idearum ubi revera non datur, in opinabilibus vero valet eundem inclinare ut acquiescat rationibus quae merentur attentionem viri prudentis.

(1) Psychologiae cap. 3. artic. 6. n. 86 et 91.

[2] Ibidem artic. 6. n. 90. et sec. artic. 7. per totum.

voluntarii definitione solet reperiri (1). Patent etiam sequentes voluntarii divisionis; 1.º voluntarii perfecti, et imperfecti seu improprie dicti, nisi voluntarium imperfectum sumas dumtaxat relate ad quamdam minus absolutam voluntatis inclinationem, vel ad pauciores quosdam reflexionis et attentionis gradus. 2.º Causaliter seu active, et objective, id est pro ipsa re seu objecto voluto accepti. 3.º Eliciti, et imperati. Tandem considerandum est perattente voluntarium in se seu directum et in causa seu indirectum: illud habetur in iis ad quae voluntas per se immediate terminatur; hoc autem dum voluntas terminatur immediate ad aliquid, in quo virtualiter vel moraliter continetur id quod dicitur voluntaria in causa, id est in immediata appetitione cibi illius, quem quis sumpsit cognitum ut sanitati contrarium.

24. Utrum vero detur voluntarium indirectum, quod sit in se volitum, seu in quod voluntas influat; sed influxus iste consistat in mera omissione, vel carentia actus voluntatis, non quaerimus; quia hoc respicit magis libertatem actus quam actum mere voluntarium, et potius dici debet non voluntarium quam voluntarium indirectum, qualis foret mors proximi ex defectu alimenti, respectu alicujus non habentis quo illi subveniat, nisi se ipsum in simile periculum mortis conjiciat. Et sane in casu allato ille cui diceretur mors ista proximi negative, et indirecte voluntaria, aut supponitur se determinare ad volendum, nolendum, vel cohibendum se ab utroque; aut cognoscens omnia rei adjuncta remanet in mera potentia ad volendum, nolendum, et se cohibendum. In primo casu, cum etiam cohibitio sui a volendo sit velle, haberetur quidem actus positivus velut influens in talem affectum, sed quia ad nihil eorum tenetur (si enim ad aliquid te-

(1) Qui voluntarium a mere spontaneo non distinguunt, hi ad ejus naturam et definitionem nihil aliud requirunt, nisi ut aliqua actio procedat a principio intrinseco; unde consequens esset, nedum actus amentium, dormientium etc. sed etiam brutorum voluntarius esse. Qui vero voluntarium pro eodem ac liberum habent isti ad ejus definitionem postulant, ut procedat ab indifferentia sive dominio voluntatis in suos actus; quo sensu sive confusione similiter supposita, tendentia voluntatis in bonum in genere, et amor beatorum erga Deum, non essent nec possent dici actus voluntarii, quamvis cum plena finis cognitione et voluntatis propensione exerantur.

neretur quaestio jam esset non de actu simpliciter voluntario, verum de libero), hujusmodi voluntatis actus relate ad hunc effectum idem sunt ac si non essent: in altero vero casu ex defectu omnis propensionis voluntatis respectu securitatis mortis, haec deberet potius dici *non voluntaria*, quales sunt e. g. effectus permissivi relate ad Deum.

Ut autem illud quod dicitur tantum *in causa* voluntarium sit revera tale id est voluntati tamquam principio a quo pendeat tribui queat tres requiruntur conditiones; *prima*, ut cum illo quod est immediate ac *in se* volitum aliqua ratione nectatur, et fluat ab ipso: *secunda*, ut talis utriusque connectio ac dependentia praevideatur, vel saltem potuerit *facile* praevideri ab eo qui operatur, propter generalem rationem *nihil esse volitum quin praecognitum*: *tertia*, ut operans teneatur non velle *unum* ex quo sequitur aliud. Haec tamen *tertia* conditio licet sit semper necessaria ad actum voluntarium simulque liberum, et praesertim ad meritum vel demeritum imputabilem; non videtur aequae necessaria ad actum *mere* voluntarium; quando enim ex illo quod immediate ac *in se* est volitum, aliquid aliud sequitur *necessario*, et *vi* praecise ipsius actionis: jam tunc generaliter verum erit, *qui vult causam vult etiam effectum* sufficienter cognitum. Quod si per *accidens* tantum et non ex *vi* ipsius actionis aliquid sequatur, licet infallibiliter securum praevideatur, ut voluntarium in causa dici possit debet locum habere conditio *tertia*, ut scilicet *vi* obligationis cognitae ipse actualis inactivitatis status non sit amplius agenti indifferens, et per consequens indirecte saltem *voluntarius*, quatenus nempe liberum supponit voluntarium.

25. Sicut *spontaneo violentum*, seu id quod fit ab *extrinseco* nullam vim conferente *passo*, quin etiam contra ejus naturalem tendentiam; ita *voluntario* opponitur *coactum* et *involuntarium* (1), seu illud quod alterutri e duobus actus voluntarii constitutivis adversatur; nam *necessi-*

(1) Latius patet *involuntarium* quam *coactum*, hoc enim ex ipso sui conceptu deberet tantum constitui si activa facultas per vim quamdam adigeretur ad aliquem actum (sive tandem hoc fieret simul contra naturalem ejus tendentiam sive non unde differ a *violento*) ponendum; illud vero habebitur undecumque tandem proveniat quod aliquid fiat contra positivum voluntatis renisum. Hinc sicut omne violentum est coactum, sed non vice-versa; ita omne quidem coactum est involuntarium, sed non omne involuntarium est coactum.

tas per se tantum cum *libero* consistere nequit. Porro primo constitutivo voluntarii, scilicet inclinatione seu propensione voluntatis ad actum praecipue adversatur extrinseca *vis* et *metus*; advertentia vero rationis ad finem, objectum et circumstantias actionis, seu alteri actus voluntarii constitutivo, opponitur *ignorantia* et *concupiscentia*. Et in primis advertendo, quod cum duae primae praesertim causae involuntarii non aliter in illud influant nisi movendo aut physice aut moraliter voluntatem ad actum, qui vel *simpliciter* vel *secundum quid* ejus tendentiae seu inclinationi adversatur; quodque ut actus sit involuntarius non sufficiat voluntatem respectu ejus se *negative* habere, sed requiratur ut fiat ipsa positive quodam modo (1) renitente: jam veluti per se patet, *voluntatem quoad actus elicitos, a nulla vi extrinseca cogi posse*.

Hoc itaque pro enunciatione propositionis supponimus, et sic probamus. Actus elicited utpote ex sui natura ab intrinseco dimanans fit secundum voluntatis inclinationem; si fieret coactus foret contra ejusdem inclinationem, idem igitur simul esset et non esset. Deinde vis quaelibet coactionem inferens, vel faceret voluntatem intrinsece nolle aut velle dum simpliciter non est ad aliquid determinata; et tunc non fieret actus coactus et involuntarius, sed status mere *negativi* in positivum mutatio, id est transitus potentiae in actum, qui actus hoc ipso quod non esset aliud quam voluntas volens, foret jam voluntarius; vel voluntatem ad aliquid actu et positive determinatam ad ejus oppositum efficaciter inflecteret, idque aut sublata prorsus priori determinatione, aut in eodem statu relicta oppositam superinducendo: si primum ex his duobus supponatur, jam idem recurrit quod modo ad primum disjunctionis membrum diximus; si alterum, tunc talis determinatio utpote vitalis et adhuc elicited voluntatis actus quamvis distinctus et diversus a primo, fieret juxta praesentem voluntatis inclinationem eamque constitueret, ideoque foret quid *simpliciter* voluntarium, licet forte, ratione nempe praecedentis adhuc actu permanentis vel habi-

(1) Modus iste duplex est, scilicet *explicite* vel *implicite*, hoc secundum haberetur si voluntas supponatur ita comparata esse, ut nunquam prosequeretur tale aliquod objectum cognitivis adjunctis et conditionibus quibusdam, sicut accidit, uti inferius videmus, in casu cujusdam ignorantiae.

tualis ad oppositum determinationis, posset dici *secundum quid* tantum involuntarium.

26. Hinc si quis opponeret, Deum saltem potentissima sua virtute posse actus voluntatis elicitos efficere coactos; scilicet vel infundendo voluntati ipsa nihil agente talem actum; vel faciendo ut aliquid nolens, durante etiam ac nolitioni velit, ut nempe amet e. g. Petrum, quem odio actu prosequitur; respondebis negando antecedens, quod probationes non evicunt: et aliunde certissimum est Deum non posse efficere quod ex ipsa rei natura repugnat, ut esse actus ab intrinseca voluntatis activitate dimanans, simulque ei a vi extrinseca impressus. Demus praeterea conceptum *actus* potentia intrinsece activae ab extrinseco *infusi* absolute non repugnare, tamen quia actus talis voluntati infusus eam constitueret volentem, dici quidem posset et revera esset eidem necessarius, minime autem involuntarius et coactus.

Ad id quod secundo loco asseritur, praeter posteriorem rationem fundamenti, ex qua sequitur affectionem dictam amoris, mutare in casu voluntatis inclinationem, eamque necessitare, non autem eidem *simpliter* et *absolute* involuntariam esse, negari quoque potest supposita duratio seu permanentiae oppositae ac contrariae nolitionis. Etenim, cum *absolute* volitionis *actu* nequit simul consistere ejusdem actus *absolute* nolitio, non quidem ratione intrinsecae ac immediatae, sed objectivae et modalis, contradictionis (1) Certum namque est potentiae ad intra agentis in *actu elicitio* quatenus est talis, ipsum actum esse *objectum et terminum* operationis *adaequatum*, cum ipsa potentia seu facultate realiter identificatum, ipsamque ad talem existendi modum determinatam, posito itaque uno tali actu, tollitur objectum alterius actus oppositi, et ita repugnat potentiam seu facultatem ad talem opposi-

(1) Intrinseca ac immediata contradictio adesset, si actus e. g. velle non velle, et, nolle utpote in suo conceptu oppositi, ratione hujus oppositionis mutuo se excluderent ab animo, quod certe non subsistit, cum tales actus sint simplicissimae animi modificationes, earumque oppositio numquam cadit in idem de eodem ac sub eodem respectu; oppositio itaque quam eruiamus se tenet ex parte talis actus utpote elicitio considerati tamquam intrinsecum objectum suimetipsius, et ex parte modi agendi ac existendi quem in tali operatione subjectum agens seu animus acquirit.

tum actum terminari, priori non remoto, sicut repugnat ipsum e. g. *absolute* velle quatenus *tale*, posse unquam simul evadere *absolute* nolle.

Potest id ipsum confirmari paritati desumpta ab intellectu, qui posita apprehensione unius propositionis contrariae ut verae, nequit simul etiam actu distinctio a primo, sicut hanc judicare falsam, ita et ejus oppositam veram, non quod desit in animo virtus ad duo vel plura judicia, etiam de rebus oppositis simultanee ponenda, sed quia datis et cognitis motivis pro veritate propositionis e. g. *omnis europaeus est albus*, sicut desunt motiva et objectum pro apprehendenda falsitate ejusdem, ita hoc ipso debet necessario deesse motiva et objectum pro simultanea propositionis contrariae, scilicet, *nullus europaeus est albus*, veritate. Unde parum proficeres dicendo ulterius, intellectum approbando falsum pro vero, voluntatem peccando, ponere actus naturali inclinationi verum ac bonum contrarios; siquidem et intellectus *per se* non approbat falsum pro vero nisi aliqua specie veri illudatur, et voluntas non vult peccatum nisi sub aliqua ratione boni; actus igitur isti sunt secundum generalem harum facultatem inclinationem in verum ac bonum, ideoque nec violenti, nec coacti.

27. Non est autem idem iudicium ferendum de *imperatis* nostrae voluntatis actibus, hi enim cum ab imperio dumtaxat voluntatis atque extrinsecae et denominative rationem voluntarii habeant, efficienterque ac in se ab aliis facultatibus dimanent, possunt esse revera involuntarii et coacti. Etenim pleraeque facultates voluntatis imperio naturaliter subjectae, vel per applicationem proprii earum objecti, vel per immediatam excitationem potentiae materialis, (ut accidit in vitalibus corporis nostri motibus) possunt cieri ad actus suos renitente etiam voluntate in oppositum; sic et in intellectu aliqua cogitatio, et in imaginatione aliquod phantasma quandoque perdurat, et corporis nostri membrum potest a vi extrinseca ad aliquid feriendum determinari etc. Hi itaque aut similes actus contra voluntatis actualem inclinationem in nobis existentes vel circa nos producti sunt proprie involuntarii: magis tamen vel minus involuntarii erunt dicendi, pro majori vel minori voluntatis *oppositione*, a qua praecipue determinationem ac rationem involuntarii derivant.

Neque dicas, plerosque horum actuum cieri a potentiis intrinsecae ac vitaliter activis, e. g. imaginationem, sensibilitate etc. fiunt igitur juxta earum naturalem inclinationem,

ac proinde voluntarie. Deinde, si aliunde quam ab imperio voluntatis dimanant, non erunt amplius actus *imperati*. Enim vero ex eo quod aliqui horum actuum proveniant ab intrinseca facultatum activitate vel secundum earum particularem inclinationem producantur, non erunt quidem violenti aut coacti relate ad has particulares potentias, sed relate ad inclinationem communis principii, quale in homine est voluntas, qua renitente fieri supponuntur, erunt prorsus involuntarii. Quia porro per extrinsecam talium actuum determinationem, vel qui jam fuerunt a voluntate imperati, ipsa renitente nihilominus impediuntur, vel quos vellet hic et nunc imperare aut compescere, irrito conatu minime valet, patet eos ut tales, *actu*, aut *potentia* ad naturale voluntatis imperium spectare, quatenus nempe producantur in potentiis seu facultatibus imperio voluntatis naturaliter subjectis, et quatenus supponuntur fieri contra actualem ac positivum voluntatis renisum.

28. Metus, seu *animi trepidatio orta ab imminente aliquo periculo damni*, solet spectari tamquam moralis causa propensione voluntatis in suos actus opposita, quando nempe voluntas *ex tali metu* tamquam *motivo*, hanc prae aliis determinationem sequitur, dum e. g. mercator orta tempestate ex metu amittendae vitae projicit merces in mare; quod profecto differt ab actione facta simpliciter *cum metu*, quae potius intensitatem voluntarii commendat, e. g. in fure qui, licet metuat ne capiatur et poena afficiatur nihilominus alienas res auferit. Metus etiam *gravis*, qui scilicet *in virum* quoque *constantem cadere potest*, rationem voluntarii simpliciter *perfecti* minime tollit, quamvis illud quodam modo minuatur, quatenus nempe et spectata generali animi dispositione voluntas talem determinationem non sequeretur, et praecipue quia hic atque nunc occasione metus cum quadam renitentia ac velut invita operatur; unde etiam hujusmodi actus a quibusdam vocatur *ex voluntario, et involuntario mixti*.

Facile autem assertio haec nostra suadetur; nam in primis ad rationem voluntarii perfecti sufficit ut ab intrinseco principio scilicet voluntate, procedat praevalente cognitione finis, at quae ex metu fiunt talia sunt: metus enim, de quo sermo, relinquit hominem sui compotem; animus de facto, ut patet in allato superius exemplo, ex propensione suae voluntatis, perpensis bene adjunctis, se determinat ad mercium jacturam, et vi hujus determinationis potentiam extrinsecam, ad exequendam projectionem actu applicat quod evidentissimum

est signum absolutae et efficaci voluntatis, ergo talis actus etc. Deinde sicut observat S. Thomas (1), unumquodque simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu, iudicium nempe de re aliqua in particulari ferendum esse juxta particularem ejus existendi modum; jam vero actus ex metu positus est revera volitus et quidem efficaciter a voluntate hic et nunc tamquam medium ad declinandum aliud malum; ergo sicuti est talis actus hic et nunc, est proprie ac simpliciter voluntarius.

29 Dices. In ea quae ex metu volumus ita fertur voluntas, ut ea non vellet cessante metu; ea non delectant, sed potius moerore animum afficiunt. Pactiones quaedam vel promissiones ex metu initae, irritae ac nullae censentur; et illum, qui aliquid ex metu egit, licet istud fuerit turpe, dignum commiseratione ac venia judicamus.

R. Ad 1^m, ista dispositio voluntatis est tantum inefficax et secundum hypotheticam apprehensionem, quae non tollit efficacem et absolutam tendentiam voluntatis in actum de quo loquimur: oritur praeterea non ex actione propter metum, quae potest haberi ratione sui absque tali conditionata dispositione (2) sed ex amore v. g. mercium quae pereunt, quaeque possent honeste retineri ac servari remoto periculo amissionis vitae: unde etiam tales actus non delectant mentem, sed moerore afficiunt, non autem quasi non essent voluntarii.

Ad 2^m. Pactiones vel contractus quidam facti ex metu ab *extrinseco* et *injuste* incusso pro non factis habentur, non quasi ita initi ex sui natura involuntarii forent, sed vel propter legem positivam, quae ad bonum commune et fraudem declinandam dirigitur: vel propter aequitatem naturalem, ne scilicet, latro e. g. promissionem vel pactionem pecuniae solvendae metu extorquens, ex injusta actione fructum percipiat; nemini enim iniquitas suffragari debet (3).

(1) *Suum. theolog.* part. 1. 2. quaest. 6. artic. 6.

(2) Quando quis hic et nunc se cohibet propter metum ab aliqua actione ponenda, et cognoscit talem sui cohibitionem futuram sibi frustraneam vel etiam noxiam, si pro hypothesis non existentiae metus retineret voluntatem oppositum faciendi, is rationabiliter cupiens agere hanc etiam conditionatam voluntatis dispositionem procul amandabit, quamvis ex metu tantum, velut immediato motivo, operetur.

(3) Id quod dicimus verum esse inde quoque colligitur quod si metus quamvis *ab extrinseco* juste tamen fuerit incussus, e. g.